

مقایسه فعل مجهول فارسی با کردی کلهری

مرضیه رهگذر

چکیده

آنچه در مطالعات زبان و زبان‌شناسی از اهمیت بسزایی برخوردار است گوناگونی انواع فعل‌ها است. از جمله این افعال می‌توان مجهول را نام برد که در زبان ایرانی آغازین برای ساخت مضارع مجهول از ساخت صرفی استفاده می‌شده که این پسوند مجهول ساز $\dot{\text{a}}$ تکیه بر بوده و در دوره‌های مختلف نظیر باستان و میانه دچار تحولاتی شده است. بدین ترتیب در این پژوهش که بر اساس مطالعات کتابخانه‌ای گردآوری شده به چپستی فعل مجهول و مقایسه آن در زبان فارسی با کردی کلهری پرداخته شده است و نتایج حاصل نشان داد که در گویش کردی کلهری از دو پسوند متمایز در ماده مجهول، یعنی $-\text{va}$ در مضارع و $-\text{ya}$ - در ماضی استفاده می‌کنند و در فارسی از ساخت "شدن" استفاده می‌شود. در کردی کلهری مجهول بنیادی تصریفی و ترکیبی وجود دارد و فعل کمکی بودن برای ساخت مجهول بنیادی ترکیبی و پسوند مجهول ساز - $\dot{\text{z}}$ برای بیان مجهول بنیادی تصریفی به کار می‌رود. همچنین در کردی کلهری نمونه‌هایی از مجهول فعل لازم مشاهده می‌شود.

کلید واژگان: انواع فعل مجهول، گویش کردی، ساخت فعل مجهول، صفت مفعولی.

۱. مقدمه

مقایسه قواعد صرفی، نحوی و آوایی زبان‌ها و گویش‌های مختلف به منظور یافتن ویژگی‌های مشترک جزئی از مطالعات زبان‌شناسی است که تحت عنوان رده‌شناسی زبان از آن یاد می‌شود. یکی از موضوعات پرداخته شده در رده‌شناسی زبان، ساخت فعل مجهول است. با گذر زمان ممکن است ساختارها دست‌خوش تغییرات شوند یا به شکل اولیه خود باقی بمانند و در برخی موارد کلاً از بین می‌روند یا به شکلی جدید در گویش‌ها به کار می‌روند. امروزه ساخت مجهول در زبان فارسی و گویش‌ها از ترکیب صفت مفعولی و فعل کمکی صورت می‌پذیرد. مجهول به طور کلی یک الگوی دستوری است که در آن فاعل فعل متعدی یا فاعل فعل لازم در جمله ظاهر نمی‌شود. البته در زبان‌های ایرانی مجهول در جملاتی با فعل متعدی صورت می‌پذیرد که به دو صورت مجهول ساختوازی و مجهول نحوی نمود پیدا می‌کند. در زبان فارسی، افعال معلوم افعالی‌اند، با خاصیت ترکیب‌پذیری، که باعث به وجود آمدن مفعول یا متمم در جمله می‌شوند. اما افعال مجهول به دلیل ماهیت ترکیب‌پذیری‌شان، نمی‌

توانند دارای مفعول باشند. در گذشته در زبان فارسی از افعال مجهول کمتر استفاده می‌شد، اما در زبان فارسی معاصر تحت تأثیر زبان‌های بیگانه، افعال مجهول بیشتر استفاده می‌شود. در چنین ساختارهایی است که فاعل منطقی یا متمم فاعلی بیشتر به کار می‌روند. در ساختارهای جمله معلوم، فاعل و در جمله مجهول، متمم همراه با واژه‌هایی از قبیل: به وسیله، به دست، از طریق، از سوی و غیره به کار می‌روند.

طبق آنچه که گفته شد افعال معلوم و مجهول در زبان فارسی از اهمیت بسزایی برخوردارند بدین ترتیب پژوهشگران همواره در تلاش برای دستیابی به اصول کلی حاکم بر ساخت مجهول بوده‌اند اما اغلب به توصیف ساده ساخت مجهول در گویشی نظیر کردی پرداخته‌اند. لذا در این پژوهش با توجه به اهمیت فعل مجهول، سعی بر آن شد در ابتدا به بیان تعاریف و ساختار فعل مجهول در فارسی و مقایسه آن با کردی کلهری که دارای دو نوع ساخت به اصطلاح مجهول ساختوازی و نحوی است پرداخته شود. بدین ترتیب پرسش‌هایی چون؛ آیا فعل مجهول فارسی ساختار نظام‌مندی دارد؟ مطرح شد و فرض بر آن است دستور زبان فارسی دارای ساختار نظام‌مندی برای فعل مجهول است که گوناگونی‌هایی را نیز شامل می‌شود.

لازم به ذکر است با توجه به پژوهش‌ها و مطالعات صورت گرفته، بیشتر دستورنویسان، اعم از ایرانی و غیر ایرانی معتقدند که در زبان فارسی فعل مجهول وجود دارد اما نظرات مخالف نیز مطرح است.

-دبیر مقدم در مقاله مجهول در زبان فارسی (۱۳۶۴: ۴۶ - ۳۱) می‌نویسد: در خصوص مسأله مجهول در فارسی، گشتاریان دو دیدگاه متمایز اتخاذ کرده‌اند (مرعشی، ۱۹۷۰: ۱۸) وجود قاعده مجهول در فارسی را مسلم فرض نموده‌اند. دومین دیدگاه در خصوص مجهول در زبان فارسی توسط جان معین ۱۹۷۴ مطرح شده که وی معتقد است ساخت مجهول در فارسی نوین وجود ندارد و تمام مواردی که مجهول نامیده شده است در واقع ساخت ناگذر می‌باشد.

-برخی از زبان‌شناسان و دستورنویسان مجهول را در زبان فارسی منکر شده و آن را به عنوان فعل ناقص (خیام‌پور، ۱۳۵۲)، ساخت‌های ناگذر (معین، ۱۹۷۴) و افعال مرکب (واحدی لنگرودی، ۱۳۷۷) تلقی کرده‌اند. از طرف دیگر، بسیاری این ساخت را بدیهی دانسته و حتی انواعی دیگر نیز برای آن برشمرده‌اند (باطنی، ۱۹۸۴؛ لمبتون ۱۹۸۴؛ دبیرمقدم ۱۳۶۴؛ طیب ۲۰۰۱؛ پاکروان ۱۳۸۱).